

Zamanın Çarkında Anadolu'da Seramik

H. Serdar MUTLU

Yard.Doç.

İnönü Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

Seramik Bölümü, Öğretim Üyesi

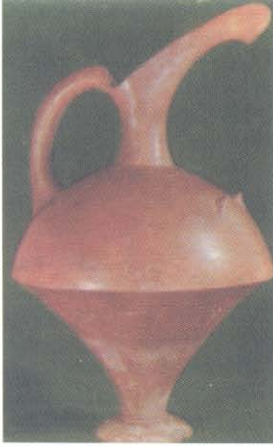
İnsanlık tarihinin öykülenmeye başlanmasından beri sanat, yine insanlık tarihiyle birlikte anılmaktadır. Sanatla insanlığın bu buluşması ve ortak bir kader oluşturması rastlantısal değildir. İnsanlık yeryüzündeki varlığını koruyabilmek ve yaşamını sürdürebilmek için farklı arayışlara girmiştir. Günümüzde de henüz sonlanmamış olan bu arayışlarında, insanlık doğayı ve doğada yer alan maddeleri yaşamı lehine kullanmayı keşfetmiştir. Geçmişin deneyimleriyle oluşturduğu yansıtıcı bilinç ve birikiminin de desteklediği yaratıcılığı, insanın doğayla olan bu ilişkisinde de onu yalnız bırakmamış; doğadaki maddeleri, ihtiyaçlarına veya soyunu sürdürebilme çabalarına göre kullanması sürecine katkı olarak, estetik ve sanatsal duyarlılığı eklemiştir.



*Tanrıça M.Ö. 6000
Köşkhöyük-Niğde*



*Kadın Biçimli Vazo M.Ö. 6000
Hacılar*



Hitit Çağı Testi



Ayakla döndürülen çark



Sadı Diren

İnsanlığın bu mücadeleleri içinde ortaya çıkan bir sanat ya da yaratıcı oyunlardan biri de, su içmek, yemek yemek gibi kendini hayatta tutacak temel gereksinimlerini karşılayan davranışlarını yürütürken kap olarak kullandığı ve toprağı estetik duyarlılığıyla işleyerek elde ettiği, seramiktir. Seramiğin tarihi ile insanlığın varoluşunun aynı dönemde olduğu varsayılmaktadır [1]. Diğer sanat dalları gibi seramik sanatı da insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda kap sanatı niteliğiyle ortaya çıkar. Örneğin, Kalkolitik dönemde, Suriye civarlarına gelen ve topraktan bir ürün elde edebilmek için aylarca yerleşik kalan göçebelerin, hemen balçıkla sıvanan evler ve çanak çömlek yaptıkları bilinmektedir [2]. Seramiği toplu yaşama geçişte ve bir araç olarak kullanmaya başlayan insanlık, kullandığı malzemenin kolay biçimlenebilmesi nedeniyle, yiyecek saklama ve süsleme yapmanın yanı sıra, kişisel duygu ve düşüncelerini de bu anlatım diliyle gösterebilmiş ve insanın teknolojiyi keşfetmesinin ilk işaretlerini vermiştir [3]. Belki de tapınaklarda tanrıları veya toplumsal ve yönetsel değerlerini sembolleştirerek; insanı insan yapan, diğer insanlarla ve varlıklarla iletişim halinde bulunmasını sağlayan toplumsal ve sanatsal bir anlatım dili olarak da geliştirmeyi başarmış [4] ve bir çok toplumda görüleceği gibi, öldüğünde bile çok amaçlı kullandığı seramiği, yanından eksik etmemiş [5], ona bir kişilik vermiş ve zaman zaman katranla kaplayarak tüm anılarını korumayı ya da silmeyi bile denemiştir [6].

İnsanın böylesine iç içe yaşadığı belki de hayatı paylaştığı, içsel sohbetler ettiği seramiğin gelişimi, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik evreleriyle aynı doğrultudadır [7]. Bu gelişimi; toplumların kendi dinlerini yayma, toprak genişletme ve ustaların ticari kaygılarla ülke değiştirme çabalarının sanatlarına yansması da etkiler. Yapılan arkeolojik kazılar; usta ve sanatçıların egemenliği altına girdiği ülkenin toplumsal değerleri yanı sıra, kendi

ulusal değerlerini de üretimlerine yansıtarak, dünya seramik tarihindeki farklı kültürlerin benzer seramik etkileşimini ortaya çıkarmaktadır. Bir ülkenin seramik sanatının gelişmişliği, bize o toplumun çağdaşlaşma yolundaki önemli atılımlarının göstergesi olarak bilinmektedir.

İnsanın bilinçlenmesi, doğaya egemen olma ve kendini sonsuzlaştırma eğilimiyle yaptığı gözlemler, beklisi de her şeyin hareket halinde olmasını fark etmesi ile başlar. Bu farkında oluş insana tekerleğin icadını daha sonra da çarkın keşfini sağlamıştır. Yaşamı ve tarihi değiştiren savaflara da yön veren tekerleğin icadı ile insan kendini yeni bir dönemin ve üretimin içinde bulur. Rieth'e göre, ayakla döndürülen çömlekçi çarkına M.Ö.3000 yıllarında Phliae Adası'nda (Yukarı Mısır) bulunan duvar rölyeflerinde rastlanmıştır. Çarkın Mezopotamya'da M.Ö.3500 yıllarında araba tekerliği ile birlikte ortaya çıkması, dünyanın çeşitli bölgelerinde değişik çark türlerinin gelişimine yol açmıştır [8]. Örneğin, İtalya'da çark miline bir manivela eklenir; Fransa'da ise alt tabla ayakla vurulup döndürülebilecek biçimde ağır yapılı ve Japonya'da çarkı hızlandırmak için sopa kullanılmıştır [8]. İnsanın, kili çarkta kısa sürede biçimlendirmesi ve üretim aracı olarak geliştirmesi seramik sanatını sanayileştirmiştir.

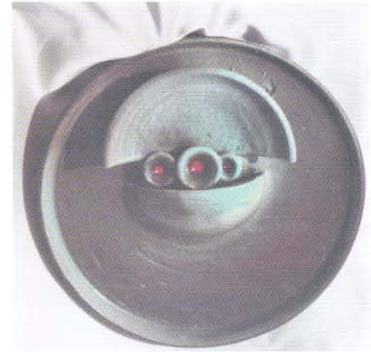
Anadolu'da ilk çömlekçi çarkı M.Ö.3000-2000 yıllarında Alishar (Kayseri), Hattuşa-Boğazköy (Çorum) ve Truva'da (Çanakkale) görülmektedir. Çömlekçi çarkının sekiz değişik türünün yer aldığı Anadolu'da halen üretim yapan Kınık, Menemen, Gölbaşı ve Avanos gibi merkezler bulunmaktadır.

Toprak ve ateşin büyülü dansı ilk çağdan bu güne, yaşamın her alanında izlerini bırakarak sekiz bin yıldan beri Anadolu'da sürmektedir. Anadolu toprağı üzerinde, Neolitik Çağ'dan Roma ve Bizans'a; Selçuklu ve Osmanlı'lardan modern Türkiye'ye uzanan tarihsel sürecin her adımında karşımıza yeni buluşlar, farklı formlar ve arayışlarla çarklı seramiğin izleri çıkmaktadır [1].

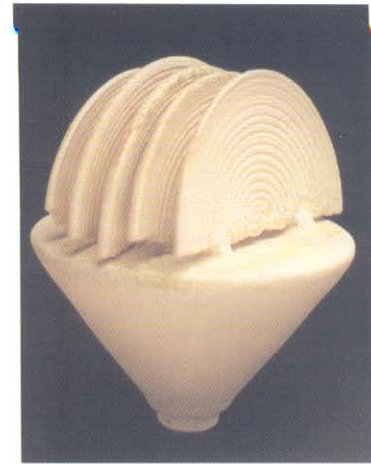
Çağdaş Türkiye Cumhuriyetinde Seramik Sanatı, üniversitelerde seramik eğitimiyle başlar (1930). Bu amaçla yurt dışına gönderilen İsmail Hakkı Oygur, Vedat Ar, Hakkı İzzet gibi seramik sanatçıları Türkiye'ye dönünce geleneksel seramiği üniversitelerde veya kişisel atölyelerde farklı ve özgün anlamda yeniden yorumlamışlardır.



Alev Ebuzziya



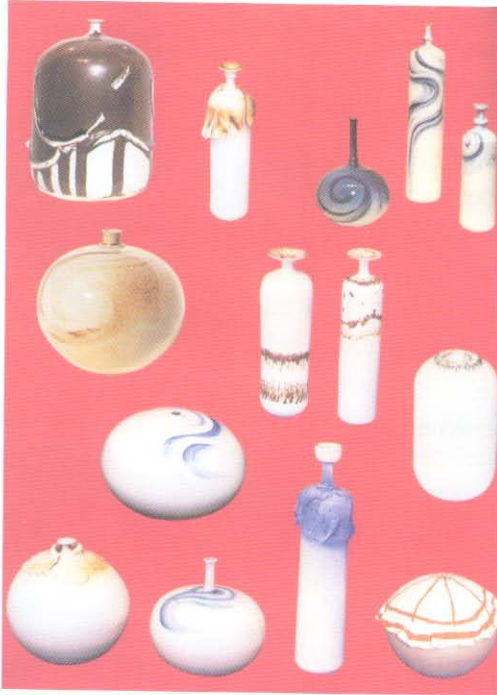
Serdar Mutlu



Beril Anılanmert

Bu dönemden sonra 1950'lerde ise geleneksel Anadolu çarklı seramiği farklı bir boyut kazanmıştır. Füreyya Koral'ın öncülüğünde ilerleyen çağdaş seramik sanatı, seramik sanatçılarımızın özverili çalışmaları ve özgün eserleriyle günümüze taşınmıştır [9]. 1970'lerden sonra toplumsal izleri sanatçı ve mimar işbirliği ile yapılarda seramik ve mozaik panoların yer aldığı, sanat yarışmalarının düzenlendiği ve seramikte uluslararası ödüllerin alındığı üretken yıllardır (A. Galatalı ve J. Yılmazbaşar). En olgun çarklı seramik ürünlerinin verildiği bu yıllarda; Sadi Diren, Beril Anılanmert, Hamiye Çolakoğlu, Filiz Özgüven Galatalı, Güngör Güner, Alev Ebuzziya gibi isimler öne çıkar. 1980'li yıllar ise mimaride yeni yapı malzemelerinin ortaya çıktığı, sanatçıların Avrupa'daki Arts and Crafts'ın etkisiyle kavramsal seramiğe yöneldiği yıllardır. Amerikan Funk ve Postmodern akımının yaygın beğeniyle bu etkilerden sıyrılarak; yaratıcılığın sınırsız ifadesi seramik eserlerin belirleyicisi olmuştur [10].

Hamiye Çolakoğlu



1980'li ve 1990'lı yıllarda soyut ve anlatımcı ifadelerin yoğunlukta olduğu seramik eserler üretilmiştir. Çarklı Seramikle ilgili, yarışma, sempozyum, kapsamlı sergiler düzenlenmesi ile sanatçı ve bilim adamlarının etkileşimleri sağlanmıştır. Tüm bu gelişmelere seramik fabrikalarının sanatçılara verdiği destek de yadsınamaz. Sanatçılarımızın porselen fabrikalarında çarkta ürettiği özgün seramikler, Anadolu'nun geleneksel kırmızı seramiğinin yerine, yüksek pişirim teknolojisiyle yeni ve çağdaş biçimlerle beyaz porselen eserlere dönüşerek farklı bir kimliğe yönelmiştir [11].

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren açılan ve günümüzde sayıları 30 civarında olan devlet ve özel üniversitelerin güzel sanatlar fakülteleri ve eğitim fakültelerinin resim-iş-programları ile yüksek okullarımızın seramik bölümleri, eğitim amaçlı sanatçı-egitimci yetiştirmede ve toplumu bilinçlendirmede önemli katkıları sağlamaktadırlar. Bununla birlikte, Anadolu'nun zengin hammadde yataklarını araştırmada MTA ve ileri teknoloji seramikleri ile ilgili projeler geliştiren TÜBİTAK gibi kuruluşların seramik sanayine destekleri sürmelidir.

Sanatçı ve eğitimcilerimizin Anadolu seramik sanatındaki birikimleri özümseyerek, yaratıcılığın ve plastikliğin sınırsız ifadesi olan seramiği çağdaş yorumlarla genç kuşaklar aracılığı ile geleceğe taşıyabilirler. Sanatçıların özel seramik atölyeleri de bu aktarımı hızlandırmada etkin rol üstlendiği göz ardı edilemez.

Sonuç olarak, geleneksel kültürümüzün yansıması olan günümüz çağdaş seramiği, Anadolu'nun binlerce yıllık birikim potasında geleneksel seramiği ve çiniciliğimizi eriterek özgün yorumlamalarla yeniden karşımıza çıkarılmaktadır. Sanatçılarımız, Anadolu'nun binlerce yıllık çarklı seramik birikim geleneğine, çağdaş dünyanın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini, yaratıcı ifade biçimlerini katarak, zamanın çarkındaki serüvenlerine Anadolu'da devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

- [1] Seramik Tanıtım Komitesi.Türkiye'de Seramik:Toprakla Ateşin Öyküsü, Grup 7 İletişim Hizmetleri, s:9, 2003, İstanbul.
- [2] MATSON, F.R. Technological development of pottery in Northern Syria during the Calcholithic age. Journal of the American Ceramic Society, 28(1) 20-25, 1945.
- [3] TITE, M.S., KILIKOĞLOU, V.,VEKINIS, G., Review article: Strength, Toughness and thermal shock resistance of ancient ceramics, and their influence on technological choice. Archaeometry, Cilt: 43, Sayı: 3, ss. 301-324, 2001.
- [4]. MUTLU, H.S., İç Mekan Duvar Yüzeyine uygulanabilir Sanat Seramiği Düzenlemelerinde Çömlekçi Tomasında Oluşturulan Özgün Ürünlerin Kullanımı, H.Ü.SBE Y. Lisans Tezi, 1994, Ankara.
- [5] WILLIAMS, H., Potted histories –cremation, ceramics, and social memory in early Roman Britain. Oxford Journal of Archeology, 23(4) 417-427, 2001.
- [6] 13. CONNAN, J., NIEUWENHUYSE, O.P., AS, AV., JACOBS, L., Bitumen in early ceramic art: Bitumen painted ceramics from late neolithic Tell Sabi Abyad (Syria). Archaeometry 46(1) 115-124, 2004.
- [7] ÖZGÜNEL, Ç., Toprağın Ateşle Dansı (DomusM), s:6, İstanbul.
- [8] GÜNER, G., Anadolu'da Yaşamakta olan İlkel Çömlekçilik, Ak Yay. İstanbul, 1988.
- [9] KULİN, A., Füreyya, Remzi Kitabevi 3. Baskı, İstanbul, 1999.
- [10] ANILANMERT, B., Seramik Sanatı, Endüstrisi ve Eğitimi, Cumhuriyetin Renkleri ve Biçimleri, Tarih Vakfı Yay. İstanbul, 1999.
- [11] MÜLAYİM, Emel, Türkiye'de Çağdaş Seramik Sanatı, Anadolu Sanat, 16, 2005.